

ENIGE SOCIAAL-PSYCHIATRISCHE EN PSYCHO-HYGIËNISCHE ASPECTEN VAN HET WONEN

door J. VAN LONDEN *

ECOLOGIE

Als leidraad voor dit betoog heb ik de ecologische zienswijze gekozen: — algemene ecologie is de studie van processen die organismen en woonplaats verbinden en het zinvol aanwenden van de kennis hieruit verkregen op de relaties van genoemde systemen;

— medische ecologie is de studie van processen, die op het vlak van de biotische en sociale relaties tussen mens en omgeving, relevant zijn voor gezondheid, ziekte en gezondheidszorg voor de mens als soort en als groep;

de medische ecologie bevordert het door de resultaten van dit onderzoek gestuurd handelen (7).

Een behandeling van sociaal-psychiatrische en psycho-hygiënische aspecten van het wonen behoort duidelijk thuis in het raam van de medische ecologie.

Het verschil met de sociale geneeskunde zou er in gelegen zijn, dat deze de maatschappelijke processen in de gezondheidszorg integreert, terwijl de ecologie het omgekeerde doet: de gezondheidszorg integreert in de maatschappelijke systemen waarin de mens participeert.

Aan de Landbouwhogeschool te Wageningen wordt woonecologisch werk gedaan, welk als volgt wordt omschreven: de invloed te bestuderen welke de mens heeft op het ontstaan van ruimte en vorm en omgekeerd de invloed van ruimte en vorm op de mens (4).

Men brengt aldaar de ecologie van het wonen onder in de z.g. huishoudwetenschappen, welke in navolging van de Amerikaanse Anna M. Greekmore als volgt wordt gedefinieerd: 'home economies is the study of man as a total being, his near environment and the interaction between them'.

Is derhalve de ecologie van het wonen een aangelegenheid van multidisciplinaire aanpak, de medische ecologie van het wonen is dat zeker ook.

Samenvattend kan men stellen dat de studie van de reciproke beïnvloedingsprocessen van de mens en woning (en milieu-woning) voor wat betreft de sociaal-psychiatrische en psychohygiënische aspecten een onderdeel is van de medische ecologie. De medische ecologie kan alleen zinvol bedreven worden in het kader van de algemene ecologie, zoals

* Hoofd van de Afdeling Geestelijke Volksgezondheid van de G.G. en G.D. te 's-Gravenhage.

ook de huishoudwetenschappen dit kunnen, met daarin de woon-ecologie.

In het hierna volgende worden de factoren woning, woonmilieu, wonen en bewoner aan een beschouwing onderworpen, in een ecologisch perspectief.

In navolging van ZIELHUIS (17) wordt daarbij de oorspronkelijke biologische betekenis der ecologie doorgetrokken, naar het begrip humane ecologie, een beschouwingswijze, waarin ook plaats is voor sociaal-wetenschappelijke opvattingen.

WONING EN WONEN

Bij een vroegere gelegenheid (9), heb ik de woning wel omschreven als de ompaalde of omheinde ruimte van het totale milieu waarin het huiselijke leven van de mens zich afspeelt, terwijl BASART (3) sprak over de woning als de ruimte waarin zich het leven van individu en gezin lichamelijk en geestelijk op harmonische wijze kan ontplooiën en waarin dienovereenkomstig een huishouden kan worden gevoerd.

Te weinig echter komt in de omschrijvingen de relatie van de bewoner(s) met het milieu van de woning tot uiting en het gebruik dat van de woning als instrument tot ontplooiing van het sociale leven wordt gemaakt.

PRIEMUS (12) schrijft in zijn boek 'Bouwen en Wonen': 'Wonen is een moeilijk definieerbare zaak. Het heeft iets te maken met de relatie tussen bewoner en woonmilieu. De bewoner woont doordat hij in zekere zin bezit neemt van een ruimte.

Hij verblijft er niet alleen, hij hecht zich eraan en drukt zijn stempel er op. De ruimte wordt een stukje van hemzelf. Enerzijds zoekt de bewoner de privacy van een eigen ruimte, anderzijds wenst hij contact met anderen.

Dit spanningsveld tussen privacy en communicatie zien we bij het huishouden als geheel, maar ook binnen het huishouden bij de diverse leden afzonderlijk'.

GRÜNFELD (5) koos zich in zijn boek de Franse begrippen 'Habitat' en 'Habitation'.

De 'Habitat', de woning is het instrument om te kunnen wonen. 'This complex embraces both the physical structures, dwellings, blocks, recreational, cultural and economic facilities to be used by the inhabitants — and the social structures which function in relation with this physical framework.

The physical structure is at the same time a tool, serving the functioning of the social system (or sub-system) and a condition influencing the working of that system'.

Mijn vroegere definitie schoot dus zeker tekort en behoeft correctie en aanvulling; wonen is het door de eigen levensstijl bepaalde gebruik van

de woning niet alleen bij het aanwenden voor 'huiselijk' gebruik (d.w.z. gericht op de intieme sfeer) maar ook bij het aanwenden van de woning als middel om aan sociale systemen deel te nemen.

De woning kan in deze zin omschreven worden als instrument om te wonen.

WOONKUNST

Het is nu duidelijk dat deze omschrijving inhoudt, dat een bepaalde woning een bepaalde doch beperkte scala van mogelijkheden biedt mede afhankelijk van de woonkunst van de bewoner. Vaardige, soepele bewoners zullen meer woongenot uit een eenvoudige woning halen, dan onbeholpen rigide bewoners uit een complexe-luxe woning.

Hieraan heb ik dan ook mijn overtuiging ontleend dat wonen voor een heel stuk geoefend kan worden, waaraan ik de consequentie heb verbonden dat men wonen ook kan verleren, b.v. door langdurige hospitalisatie. Dan kan er een wooninvaliditeit ontstaan, welke mogelijk door woonrevalidatie bestreden kan worden.

Ik meen dan ook, dat het de moeite waard is, om via een speciaal complex variabele woonvormen voor chronisch psychiatrisch verpleegden, waarvoor Den Haag de oprichtingsplannen heeft, de gedachten aan de praktijk te toetsen. Hart de Ruijter wees op de noodzaak adolescenten het wonen te leren, op de Prov. Gezondheidsdag te Drenthe op 12 mei 1971.

RELATIE FYSIEKE MILIEU EN GEDRAG

Alvorens dieper in te gaan op de gedachten van Grünfeld, wil ik stilstaan bij de overweging of het mogelijk is te bewijzen of de woning ons en speciaal ons gedrag zodanig kan beïnvloeden, dat gestoord gedrag niet te interpreteren is als conflictueus gedrag volgens de conceptie van Gultung, maar als ziekelijk gedrag.

Met andere woorden — kan een bepaalde woning, een bepaald woonmilieu ons ziek maken.

ACKERMANS (1) toonde onlangs (1970) aan dat het in beginsel mogelijk is om stedenbouwkundige aspecten van de woonomgeving op gedragswetenschappelijke criteria te vergelijken.

ALEXANDER (2) voert in een artikel 'Stedenbouw en psychologie' architect Neutra als volgt sprekend in: 'Laat me een huis ontwerpen voor een gelukkig echtpaar en binnen de zes maanden krijg ik ze tot echtscheiding'.

Alexander neemt stelling tegen die planologen, die uit het gebrek aan harde bewijsvoering van sociaal-psychologen en psychiaters concluderen, dat 'de materiële vorm van het milieu weinig invloed heeft op het gedrag van de mens en dus sociaal van weinig belang' is.

'Natuurlijk' schrijft Alexander in hetzelfde artikel, 'Natuurlijk heeft de materiële omgeving op zichzelf weinig invloed op het menselijk gedrag of welzijn.

De positie van een muur gaat ons toch niet gelukkig of ongelukkig maken!' Maar wel:

'Psychische behoeften in verband brengen met ruimtelijke schikkingen is gewoon een kwestie van gezond verstand'.

Overigens zou ik Alexander te kort doen het alleen bij deze citaten te laten. Hij doet wel meer dan alleen zijn 'gezond verstand' te gebruiken. Op basis van de opvattingen van Alexander Leighton, Abraham Maslov en Erik Erikson, heeft hij een stelsel van hypothesen ontwikkeld welke alle in principe toetsbaar zijn.

Zijn onderzoekingen spelen zich al in het 'Center for Environmental structure' te Berkeley. Ze hebben allemaal de culturele situatie in de Amerikaanse 'grootstad' op het oog.

Ten ontziet klaagde VAN DER POEL (10) reeds in 1958: 'Wij zijn er van overtuigd dat de kwaliteit van de woning en van de buurt de lichamelijke en geestelijke gezondheid beïnvloedt, maar wij kunnen de invloed niet isoleren uit het gehele complex van woning, voeding en levenswijze en van de wisselwerking van dergelijke factoren en milieu, die meestal op een fatale wijze cumuleren'.

ALEXANDER (2) vermeldt een studie, waarin werd onderzocht de levensstijl van arbeiders in het noorden van Californië. Eerst toen ze in een dichtbevolkte achterbuurt woonden en opnieuw drie jaar later, toen ze in een dunbevolkte randstad in vrijstaande eengezinswoningen gehuisvest waren: hun levensstijl was op geen enkel belangrijk punt veranderd. Daartegenover staat een longitudinaal onderzoek van WILNER, WALKLY en PINKERTON (16), in Baltimore (1965) waarin de positieve invloed werd gevonden van toegenomen woonsatisfactie na verhuizing naar betere woningen op een aantal aspecten de levensstijl betreffende. GRÜNFELD (5) vermeldt een onderzoek van Coing (1966) waarin werd geconstateerd, dat er een verandering van leefwijze optrad bij de bevolking van een Parijs woongebied, nadat dit gebied gesaneerd en herbouwd was. De typische geaardheid van het oude woonmilieu liet hier weinig speelruimte voor de ontwikkeling van nieuwe leefgewoonten. Het conserveerde een levensstijl, die niet meer door de sociaal-economische situatie werd bepaald en die toen de knellende voorwaarden verdwenen, spoedig plaats maakte voor 'modernere' levensstijlen (GRÜNFELD (5), *Habitat and Habitation*, blz. 132).

Een verklaring voor deze tegengestelde meningen vindt men bij LAND (8). Hij voelde behoefte aan toetsing van de bruikbaarheid van het begrip woonvoldoening. Er heeft volgens hem, geciteerd uit een bespreking van zijn opvattingen door DE JONG (6) (*Bouw* - 1971), onderzoek naar wensen, behoeften, activiteiten en gedragspatronen en tevredenheid door elkaar plaatsgevonden.

Bepaald niet gelukkig ben ik met de uitspraak van De Jong, dat het onderzoek naar de woonvoldoening zich niet moet richten op de registratie van de tekortkomingen van de woning.

Ook de opvatting dat het wonen als sociaal probleem niet meer een schaarste maar een overvloedsprobleem is, brengt mij in verwarring. De woningschaarste is nog steeds een belangrijke faktor van invloed op bewonersgedrag.

LAMBERTS en LAMBERTS (7) wezen op de mogelijk neurotiserende invloeden van hoogbouw, in navolging van Wing Commander Fanning. Staatssecretaris Kruisinga installeerde een commissie met de opdracht de invloed van hoogbouw op de psychische gezondheid na te gaan.

Geestelijke gezondheid te definiëren is een moeilijke aangelegenheid. Het is namelijk geen stationaire toestand. Het is er mee als met be-
grippen vrijheid, geluk, zelfontplooiing; het is een ideaal, iets waar men zijn best voor moet doen en moet blijven doen. Zo opgevat is het een proces, dat men kan karakteriseren als: psychisch goed functioneren (VRIJBURG - (15)). Zowel in de terminologie van het aanpassingsmodel, als het conflictmodel spelen uiterlijke en innerlijke omstandigheden een voorname rol.

Psychisch goed functioneren houdt in, dat men zich kan adapteren aan een situatie als het (wezenlijk) eigen oordeel dat vereist, of dat men kan conflicteren, indien dit naar essentiële eigen inzichten noodzakelijk is. 'Lof der onaangepastheid' en het verheerlijken van de aanpassing zijn beiden uitersten. Geestelijke gezondheid kan bedreigd of bevorderd worden, al naar gelang er belemmeringen of stimulansen zijn om psychisch goed te functioneren. Soms kunnen belemmeringen wel eens stimulansen blijken te zijn.

Frustraties van de woonbehoeften zijn zulke belemmeringen, zeker als ze het probleem-oplossend vermogen van de bewoner te boven gaan.

WONEN

Woonpatroon en leefstijlen — De leefstijl waarbinnen men optimaal psychisch functioneert is in de meeste gevallen identiek met de leefstijl van de groep waartoe men behoort, sociaal-economisch en cultureel, qua leeftijd en geslacht.

Levensstijl wordt door GRÜNFELD (5) als volgt omschreven: 'Als levensstijl zien wij een cultuurpatroon, dat als leidend beginsel voor gedrag wordt aanvaard'. Deze omschrijving maakt het eigenlijk weer nodig het begrip cultuurpatroon nader te definiëren. Het gaat Grünfeld echter om 'overeenkomsten in significante denk- en gedragswijzen, die kenmerkend zijn voor een herkenbare en onderscheidbare bevolkingscategorie'.

GRÜNFELD schrijft: 'met een aantal schrijvers over dit onderwerp zijn wij van mening, dat in onze — op produktie georiënteerde maatschap-

pij, beroepsposities een strategische betekenis hebben binnen de totale sociale structuur'. Beroepsverschillen zullen altijd wel blijven bestaan, in tegenstelling tot verschillen in de consumptieve sfeer, waarop ik in het hierna volgende nog terug kom.

De hypothesen, die GRÜNFELD formuleerde, lopen als volgt: woonpatronen behoren tot een levensstijl.

Woonpatronen vereisen specifieke voorzieningen in, aan of van de woning.

Woonpatronen wortelen, net zo als levensstijlen in de sociale structuur. Specifieke eisen of verlangens met betrekking tot de woning vinden daarom hun oorsprong in de structuur van sociale posities.

Sociale categorieën, die samengesteld zijn door personen, die gekenmerkt worden door identieke posities in de sociale structuur hebben dezelfde levensstijl en dezelfde woonpatronen.

Op grond van zijn onderzoekingen komt Grünfeld in Amsterdam dan tot de groepering van drie bevolkingscategorieën, gekenmerkt door beroepsposities van de gezinshoofden, met voor die categorieën herkenbare woonpatronen. Van belang voor de levensstijl bleken de factoren hand- en hoofdarbeid, inkomen en mogelijkheid tot ontplooiën van initiatief in de werkkring. De centrale hypothese bij het onderzoek was dat de moderne woningbouw onvoldoende rekening houdt met en recht doet aan de verschillen in levensstijl bij onze bevolking. Behalve door de positie in de sociaal-economische structuur worden de woonpatronen beïnvloed door de demografische en stedenbouwkundige structuren.

GEESTELIJKE GEZONDHEID EN LEVENSTIJL

Na het voorgaande, waarin een zo nauwe verwevenheid is beschreven tussen levensstijl en woonpatronen, kan de relatie tussen geestelijke gezondheid en woonpatronen uitgedrukt worden in de relatie geestelijke gezondheid en levensstijl. Als de woning, als het woningmilieu ernstig belemmerend werken op het ontplooiën van de levensstijl, dan is dit bedreigend voor de geestelijke gezondheid van de bewoners. Hebben levensstijl en geestelijke gezondheid werkelijk iets met elkaar van doen? Het antwoord hierop ligt reeds besloten in de aanvaarding van het sociale aspect in het welzijnsideaal. Zelfontplooiing en zelfrealisatie hangen o.a. af van mobiliteits-mogelijkheden binnen het sociale systeem.⁴ De levensstijl is de cultureel bepaalde persoonlijke uitdrukkingwijze bij het maatschappelijk en dus ook het psychisch functioneren.

Ik zou nu willen stellen, dat de woningnood de sociale mobiliteit zodanig belemmert, dat mensen met geheel verschillende levensstijlen gedwongen worden dicht in elkanders buurt te leven, hetgeen tot spanningen kan leiden. Stelt Grünfeld dat de moderne woningbouw onvoldoende differentiatie biedt, ik stel daarboven nog, dat de woningschaarste op dit moment een nog grotere plaag is, omdat men een eenmaal

ingenomen woningpositie slechts uiterst moeizaam wanneer de sociale positie dit nodig maakt, verlaten kan.

Men wordt vastgehouden in een milieu met een levensstijl waarin men zich niet of niet meer thuis voelt. Het sociaal-psychische groeiproces wordt geremd. Zo begrepen is de woningnood inderdaad een volksgezondheidsgevaar. Ik moge hier o.a. verwijzen naar de centrale plaats die de woningnood inneemt in het rapport 'Problemen onder jonggehuwden' van C.R.M. - 1970 (11).

Daartegenover staat dat een zeker tegenwicht tegen de tendentie om buurten te homogeniseren juist is, n.l. om getto-vorming te voorkomen, terwijl kleurrijkdom t.g.v. heterogeniteit een aantrekkelijk aspect kan hebben.

BASISFUNCTIES VAN DE WONING EN HET WOONMILIEU

De basisfuncties van de woning voorzien in de primaire woonbehoeften:

- a — er moet veiligheid en beschutting zijn;
- b — binnen de woning moeten wij ons micromilieu kunnen reguleren, naar eigen verkiezing; evenzo de communicatie indien gewenst (zowel binnen als buiten de woning), en de informatiestroom positief of negatief b.v. het creëren van stilte, indien gewenst (optische, acustische prikkels?);
- c — er moet ruimte zijn voor het voldoen aan sanitaire behoeften;
- d — er moet een huishouden gevoerd kunnen worden overeenkomstig de levensstijl van de bewoners;
- e — een groep mensen, c.q. een gezin, van een omvang die maatschappelijk gangbaar is, moet gehuisvest kunnen worden zodanig, dat er een acceptabele verhouding is tussen last en plezier welke men van de aanwezigheid van de medebewoners heeft;
- f — de woning verschaft de bewoners een adres, geeft hen identiteit.

GRÜNFELD (5) vat de basisfuncties als volgt samen:

- the provision of — shelter
- space
- and address

Om van de woning nu nog een aanvaardbaar huis te maken moet er nog een heleboel meer gebeuren.

PRIEMUS (12) verwijst naar de studie 'Functionele grondslagen van de woning' van het Bouwcentrum van 1958, 'welke de basis vormt voor de huidige voorschriften en wenken (1965), die dienen als basis voor door de overheid gesubsidieerde woningbouw'. Die functionele grondslagen voor de woning kunnen worden gevonden door uit te gaan van de activiteiten die men in de woning moet kunnen verrichten en de wijze waarop men dit verkiest te doen.

Die activiteiten kunnen worden samengevat in de volgende categorieën:

- 1 — activiteiten van het gezin en de gezinsleden in verband met de

geestelijke en lichamelijke inspanning en ontspanning;
 2 — slapen, kleden, persoonlijke hygiëne, baby-, zieken- en bejaardenverzorging in huis;
 3 — betreden en verlaten van de woning;
 4 — voedselbereiding en eten;
 5 — onderhoud van kleding en schoeisel en van huishoudtextiel;
 6 — schoonmaken en onderhoud van de woning en haar uitrusting en inrichting.

PRIEMUS (12) voegt nog een eis toe: n.l. de factor toekomstwaarde. De woning gaat langer mee dan één generatie bewoners! Hij waarschuwt tegen het zodanig ontwerpen van woningen dat bewoningsdwang ontstaat: t.v., bank, bed, kast, alleen daar mogelijk en niet anders. Een woning met toekomstwaarde ligt in een buurt met toekomstwaarde. De basiseisen te stellen aan het woonmilieu (GRÜNFELD):

a — veiligheid bieden (bescherming tegen overstroming, verkeersonveiligheid);

b — gezondheidsbescherming (milieuhygiëne, inclusief lawaaibestrijding);

hier dient ook genoemd te worden de primaire eis, dat het kind zich harmonisch kan ontwikkelen; ik wijs op de relatie oriëntatievermogen-rekenstoornissen (Bladergroen) en op het gevaar van te repressieve opvoeding, door ouders, die beangst zijn voor hinder aan de burens;

c — gegarandeerde toegankelijkheid;

d — harmonie — wonen

— werken

— recreatie

— verkeer.

Over het woonmilieu heeft de Rijksplanologische Dienst ('70-5), een uitstekende brochure het licht doen zien. (13)

KRITIEK

De vele kritiek, die er de laatste tijd op de woningbouw en de indeling van het woonmilieu wordt geleverd, wordt hierin, als volgt kernachtig samengevat:

— gebrek aan ruimte in de woning en tekort aan mogelijkheden om de woning naar eigen inzicht in te richten en te gebruiken;

— uniformiteit, steriliteit en saaiheid van de nieuwe woonwijken;

— gebrek aan geconcentreerde levendigheid van uitgaans- en stadsdeelcentra;

— tekort aan inspraak in het stedenbouwkundig proces.

De critici worden onderscheiden in beoefenaren der maatschappijwetenschappen (Bahrdt, Mitscherlich, Heide Berndt), en beoefenaren van de architectuur en de stedenbouw (Habraken, Priemus).

Geschetst wordt dat de ecologie meer invloed krijgt op de stedenbouwers.

Stedebouw wordt een proces, geen schepping van één kunstenaar, waarin alles vastligt. Dit proces staat onder invloed van de sociaal-economische ontwikkelingen van het moment en van de opvattingen over het z.g. stadsgewest.

De behoefte aan democratisering van het bouwproces wordt steeds duidelijker en gezocht wordt naar mogelijkheden het gehele bouwproces zodanig in stadia te verdelen, dat er verschillende beslissingsniveaus ontstaan, waarop de relevante groepen uit de bevolking invloed kunnen doen gelden, b.v. B. en W., gemeenteraad, wijkraad, toekomstige bewoners.

De conclusies van de critici komen er op neer dat zowel de woning als het woningmilieu in een aantal basisfuncties niet voldoen. Dat dit hoge eisen stelt aan het incasseringsvermogen en dus aan de psychische gezondheid spreekt welhaast voor zichzelf. We zullen nog stilstaan bij de mogelijkheid dat incasseringsvermogen als eigenschap mogelijk niet meer de sterkste zijde van de moderne bewoner is.

Woningnood, slecht leefbare woonmilieus worden (terecht) in onze tijd niet meer geduld.

DE BEWONERS

De deelnemers aan het woon-ecologisch systeem zijn dus: de bewoners, de woning, het woonmilieu. De activiteit in dit systeem is: wonen. Tot nu toe ging mijn betoog in hoofdzaak over de woning en het woonmilieu: over de definiëring, over de basisfuncties t.o.v. de bewoners en verdere functies. Ik citeerde dat er veel kritiek wordt geuit op de moderne woningbouw en stedebouw. Dat er veel onbehagen is (Priemus). Dat er belemmerende en stimulerende invloeden van woning en milieu uitgaan op het welzijn.

Het woonecologisch systeem is geen statisch, maar een dynamisch systeem. De sociaal-economische, de culturele en vooral ook de technische ontwikkeling beïnvloeden de systeemfactoren voortdurend.

Hoe is dat nu met de factor bewoners? Zijn ook die aan veranderingen, qua behoeften en attitudes onderhevig?

Kan het zijn dat de verschillende factoren van het woonecologisch systeem zodanig t.o.v. elkaar veranderen, dat b.v. woning en woonmilieu de ontwikkelingen van de woonbehoeften niet of niet snel genoeg volgen?

Is het mogelijk dat het groeiend onbehagen niet alleen berust op de interpretatie dat architecten en stedebouwers er niet in slagen aan onze woonwensen te voldoen?

Of veranderen onze woonwensen voortdurend?

Veranderen de bewoners?

Op het Congres in Edinburgh in 1969, 'Towards a healthy society' schetste Prof. ERIC TRIST (14), dat er een hiaat is ontstaan tussen

maatschappij-type en persoonlijkheids-type. De maatschappij zou zich bevinden in een overgangsstadium van industrialisme naar post-industrialisme. Het kenmerk hiervan zou zijn, dat er de institutionalisering plaatsvindt: meer ongebondenheid, vervreemding van, noodzaak van herbezinning op waarden; secularisatie.

T.g.v. automatisering is er een verschuiving van arbeidstijd naar vrije tijd, waardoor ook hier een waardenverschuiving ontstaat, Trist stelt nu, dat bij de post industrial society een ander menstype behoort, dan bij de industrial society. Hij veronderstelt dat de oude eigenschappen, die in hoog aanzien stonden in het industriële tijdperk waren, en nog steeds zijn: prestatie, zelfbeheersing, onafhankelijkheid en incasseringsvermogen.

Er zouden nu nieuwe hoofdwaarden zich aan het ontwikkelen zijn, corresponderend op de mogelijkheden van de post-industrial society: n.l. zelfverwerkelijking, zelfexpressie, onderlinge afhankelijkheid en het vermogen te genieten.

Geheel afgezien van het feit, of deze veranderingen ook kritisch te toetsen zijn, is het toch heel opmerkelijk dat in onze tijd het begrip welzijn steeds ook omvat de mogelijkheden tot zelfrealisering, ontplooiing dus. Vrije tijd is zelfs een nieuw statussymbool geworden! Uit de omgang met adolescenten verneemt men bovendien vaak, dat over zaken als arbeid, prestatie, competitie, geheel anders wordt gedacht. 'Het hoeft allemaal niet meer zo erg!' Anderen stellen ook de waarde van het gezin als samenlevingsvorm ter discussie (Hedy d'Ancona).

Kortom, er valt voor de opvattingen van Trist heel wat argumentatie aan te voeren.

Dat veranderingen in het menstype veranderingen in de levensstijl en in de woonwensen tengevolge kunnen hebben is aannemelijk.

Bij het menstype, dat TRIST (14) beschreef, past wonderwel een reeks van centrale behoeften van het individu, zoals ik die aantrof in Bouw, waar DE JONG (6) het boek van LAND (8) bespreekt.

Ik tref hier de volgende opsomming van de centrale behoeften van het individu:

- 1 ik krijg het en vind dat logisch;
- 2 ik krijg het niet en word boos;
- 3 ik krijg het niet en word niet ontevreden;
- 4 ik krijg het en ben blij.

Deze reacties hangen samen met het verwachtingspatroon, dat samenhangt met de levensstijl. Deze reeks centrale behoeften zullen dus voor verschillende categorieën 'levensstijl' anders zijn. Deze formulering wordt door een menstype geuit, dat ingesteld is op ontplooiing en genieting van de dingen. Het past niet bij het menstype, dat zich met veel zelfopoffering in de competitie op prestatie werpt. Vooral de reactie: Ik krijg het niet en word boos (want het is immers noodzakelijk bij mijn levensstijl) is psycho-hygiënisch van belang.

Daarom is het wel degelijk van belang zich, tegen het licht van bovengestelde, rekenschap te geven van tekortkomingen van de woning en het woonmilieu, gesteld tegenover de eventueel veranderde levensstijl van de bewoner.

Er zijn systemen ontworpen om tekortkomingen te rubriceren. Een inventarisatie van binnen de macht der bewoners liggende woningverbeteringen is daarom steeds wel van belang. (S.P.D.'s kunnen mensen op het goede spoor zetten!) De bewoners dienen hiermede wel deskundig te worden geholpen.

Ook de mededelingen van ALEXANDER (2) over de opvattingen van Leighton en Maslow over de fundamentele behoefte van de mens tenderen in de richting van TRIST's (14) opvattingen.

Leighton: 'fysische veiligheid, seksuele bevrediging, expressie van vijandigheid, uiting en verwerving van liefde, erkenning, expressie van spontaniteit, mogelijkheid om zich te oriënteren vanuit zijn plaats in de gemeenschap, de behoefte om zich thuis te voelen in de groep, het besef, dat men tot een morele orde behoort en juist handelt'.

Maslow (hierarchie van behoeften):

- 1 basisbehoeften van eten en drinken,
- 2 zekerheids- en veiligheidsbehoeften,
- 3 behoefte aan genegenheid,
- 4 zelfontplooiing en ontwikkeling.

Ik meen inderdaad, dat het gerechtvaardigd is te veronderstellen, dat in de westerse cultuur persoonlijkheidseigenschappen met hoge waardering aan het veranderen zijn, met als gevolg een ander persoonlijkheidstype, met andere leefstijl en woonbehoeften.

Dat hierin differentiaties zullen blijven, lijkt GRÜNFELD (5) voldoende te hebben aangetoond.

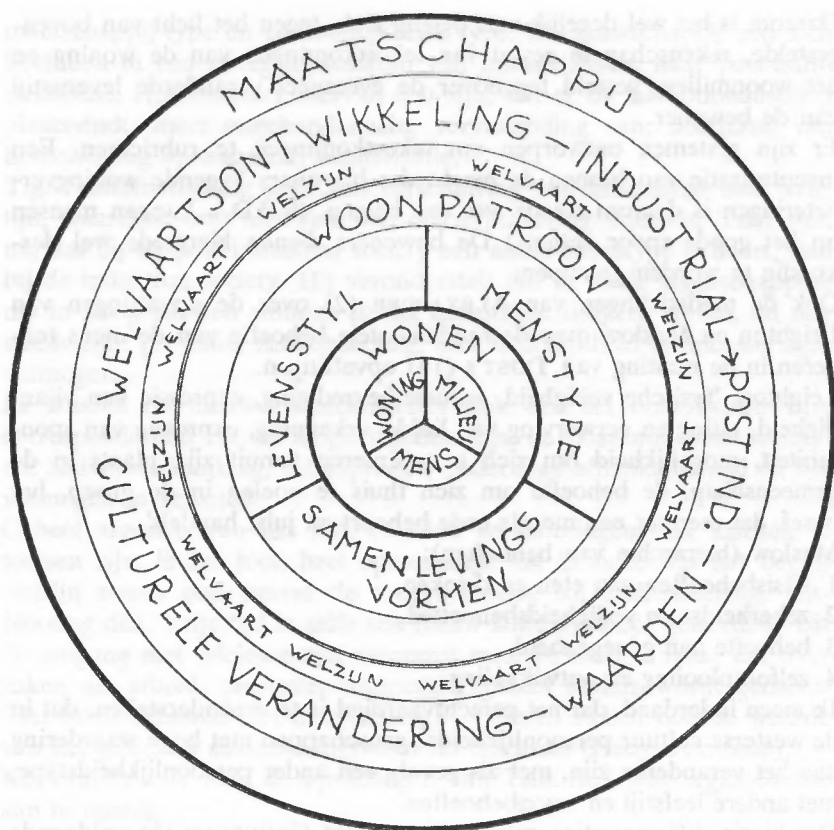
Tot slot wil ik proberen het woon-ecologisch systeem gevat in zijn dynamiek tegen de achtergrond van psycho-hygiëne samen te vatten. Alle factoren zijn interdependant. Dat dit overzicht een ecologische beschouwingswijze is en niet raakt aan de biotische processen tussen mens en milieu, zoals oorspronkelijk de ecologie bedoelt, behoeft geen nader betoog.

SAMENVATTING

Vanuit een humaan-ecologische beschouwingswijze worden de factoren van het woon-ecologisch systeem op sociaal-psychiatrische en psycho-hygiënische wijze beschreven.

De relevante literatuur wordt besproken.

Via de in de literatuur aangetroffen relaties, enerzijds tussen levensstijl en woonpatroon en anderzijds levensstijl en geestelijke gezondheid, wordt een verhouding geestelijke gezondheid en woonpatroon gecon-



Woon-ecologisch systeem

strueerd. Aan elk van de factoren, woning, bewoner, woonmilieu wordt aandacht geschonken.

Van hieruit wordt een model ontworpen van een woon-ecologisch-systeem. Aangetoond wordt, dat men niet eenzijdig in één van de factoren kan ingrijpen zonder dat het hele systeem in beweging wordt gebracht, en omgekeerd, dat veranderingen in het systeem altijd invloed hebben op elk der factoren.

SUMMARY

From a human-ecological point of view the factors of the housing-environmental system are described in a socio-psychiatric and psycho-hygienic sense. The relevant literature is discussed.

By way of the relations found in the literature, between, on the one hand way-of-life and housing-pattern, and on the other hand way-of-life and mental health, a relation is constructed between mental health and housing patterns.

Each of the factors: dwelling, resident and housing environment gets attention.

From here a model of a housing-ecological-system is designed.

It is shown that one cannot intervene unilaterally in one of the factors without bringing the whole system in motion; and vice versa, that changes in the system always influence each of the factors.

LITERATUUR

- 1 Ackermans, E., *De woonomgeving als speelgelegenheid*, T.N.O., Wolters-Noordhoff, 1970.
- 2 Alexander, Christopher, *Stedebouw en psychologie*, in *Het Tijdschrift voor Architecten en Bouwkundigen*, '70-5.
- 3 Basart, A. H. M., *Psychohygiënische aspecten van het wonen*, Instituut voor Gezondheidstechniek, T.N.O., Delft, 1970.
- 4 Dam, van Hanka Ir., *Landbouwhogeschool Wageningen*, april 1970.
- 5 Grünfeld, F. dr., *Habitat and Habitation*, N. Samsom N.V.-A. W. Sijthoff, 1970.
- 6 Jong, drs. F. A. de, 'Woonvoldoening' in: *Tijdschrift Bouw*, nr. 17, 24-4-1971.
- 7 Lamberts en Lamberts, 'De medische aspecten van de hoogbouw', *Bouw* 1969.
- 8 Land, H., *Woonsatisfactie*, Amsterdam 1969.
- 9 Londen, J. van, 'Het milieu van onze samenleving', in: *Annalen van het Thijmgenootschap*, Uitgeverij Paul Brand, Bussum, december 1970.
- 10 Poel, C. van der, *Mens en woning in de gemeenschap*, 1958.
- 11 *Problemen onder jonggehuwden*, onderzoek in '68-'69 door het Instituut voor Psychologisch Marktonderzoek in opdracht van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, september 1970.
- 12 Priemus, Dr. Ir. H., 'Inleiding in de woningbouw en volkshuisvesting', *Bouwen en wonen*, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1970.
Functionele grondslagen van de woning, Bouwcentrum 1958.
- 13 Rijksplanologische Dienst, *Woonmilieu*, Publikatie '70-5, Staatsdrukkerij 's-Gravenhage 1970.
- 14 Trist, Eric, *Towards a healthy Society*, Congres Edinburgh, september 1969.
- 15 Vrijburg, J., *Geestelijke Gezondheid*, Sociale en Culturele Reeks, N. Samsom N.V.
- 16 Wilner, Walky Pinkerton, 1965 *The housing environment and family life*. Longitudinal study of the effect of housing on the morbidity and mental health, Baltimore 1962.
- 17 Zielhuis, R. L., *Congresverslag Algemene Nederlandse Vereniging voor Sociale Geneeskunde* 1971, in: *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde*, jaargang 49, nr. 2A, 1971.